DOI 10.47315/archives2021.329.007

УДК 930.25-028.26(410)

Тетяна Ємельянова

кандидатка історичних наук,

перша заступниця Голови,

Державна архівна служба України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0204-1100>

АРХІВУВАННЯ

АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ СПАДЩИНИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ: ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНА ПРАКТИКА (Закінчення. Початок статті – у № 1(326) за 2021 р.)

Анотація. **Мета статті** – охарактеризувати зміни в розвитку архівування аудіовізуальної спадщини у Великій Британії крізь призму формування мережі регіональних аудіовізуальних архівів, окреслити основні напрями й узагальнити результати діяльності неурядової організації Film Archives UK (FAUK), її внесок у систему співробітництва в сфері архівування і просування аудіовізуальної спадщини на національному рівні. **Методологія** дослідження ґрунтується на принципах історизму й об'єктивності, системного і міждисциплінарного підходів, застосуванні системи наукових методів: теоретичного (аналіз, синтез тощо), емпіричного (описового), порівняльного, ретроспективного, хронологічного та методу морфологічного аналізу (для дослідження жанрово-видової структури аудіовізуальної спадщини в окремих осередках її зберігання). **Наукова новизна** дослідження полягає у розкритті особливостей британської моделі організації архівування аудіовізуальної спадщини на регіональному рівні. Розглянуто історію формування низки регіональних аудіовізуальних архівів у Великій Британії, досліджено їхні документальні зібрання. Узагальнено архівні ініціативи, спрямовані на удосконалення й актуалізацію аудіовізуальних колекцій. Репрезентовано результати діяльності неурядової організації Film Archives UK (FAUK), визначено її внесок у формування національної політики в сфері аудіовізуального архівування та розвиток співробітництва у цій галузі на національному рівні. **Висновки.** Аудіовізуальні архіви у Великій Британії, що об'єднують національні і регіональні колекції, є важливою частиною світової аудіовізуальної спадщини; їх обсяги, роль та значення неминуче зростатимуть із розвитком цифрових і аудіовізуальних технологій. Безпрецедентний вплив цифровізації на сферу аудіовізуального архівування вказує на необхідність перетворень і збільшення викликів, які постають

© Т. Ємельянова, 2021

перед архівами. Це вимагає взаємодії і партнерства між аудіовізуальними архівами країни. Важлива роль у цьому відводиться неурядовій організації Film Archives UK (FAUK), яка виступає інституційною платформою для координування дій, спрямованих на розвиток мережі британських аудіовізуальних архівів і формування національної політики у сфері аудіовізуального архівування.

Ключові слова: Велика Британія; архівування; аудіовізуальна (екранна) спадщина; аудіовізуальна колекція; фільм; Film Archives UK (FAUK).

З огляду на нинішні реалії України особливо цінним для нас є аналіз досвіду аудіовізуального архівування у Великій Британії, – країні, яка поєднує світове лідерство в архівуванні аудіовізуальної спадщини з високим рівнем її «видимості» та доступності для значно більшої аудиторії ніж у будь-якій іншій країні світу. При цьому обидва взаємодоповнюючі напрями архівних зусиль є показово результативними в національному і регіональному вимірах. Унікальність цієї ситуації не в останню чергу пов'язуємо з активною і успішною взаємодією між національними архівами та офіційно визнаною регіональною мережею аудіовізуальних архівів. Ураховуючи той факт, що британська мережа регіональних архівів як така до поля наукових пошуків фахівців фактично не потрапляла¹, вважаємо за необхідне в продовженні цієї розвідки зосередити увагу на регіональному аспекті аудіовізуального архівування.

Мережа регіональних архівів почала викристалізовуватися у другій половині 1970-х років на перетині суспільного інтересу до сюжетів, які вкладаються в поняття «мікроісторія», «історія повсякденності, краю, родини» та поєднання державних і приватних ініціатив навколо прагнення врятувати, зберегти аудіовізуальні образи регіонального і місцевого життя та розробити послідовні архівні стратегії для аудіовізуальної спадщини Великобританії.

Очевидно, схожими міркуваннями керувався режисер Девід Клівленд (David Cleveland)², започатковуючи у 1976 р. **Східноанглійський кіноархів** (East Anglian Film Archive, EAFA)³. Від 1984 р. архів входить до складу Університету Східної Англії (м. Норидж, графство Норфолк). Його діяльність фінансується університетом і, час від часу, з коштів грантів від організацій – Радою з досліджень мистецтв і гуманітарних

¹ Чи не єдиною з цієї теми є стаття Х. Норріс Ніколсон (див.: Nicholson H. N. Regionally Specific, Globally Significant: Who's Responsible for the Regional Record? // *The Moving Image*. 2001. Vol. 1. № 2. P. 152–163).

² Д. Клівленд керував Східноанглійським кіноархівом до виходу на пенсію в 2004 р. У певному сенсі його діяльність багато в чому нагадувала попередню модель зусиль Анрі Ланглуа (фр. Henri Langlois), лише з акцентом на аудіовізуальну спадщину, створену у його рідному регіоні.

³ East Anglian Film Archive. URL: <https://eafa.org.uk/> (дата звернення: 25.07.2021).

наук (Arts and Humanities Research Council, AHRC) та Фондом лотереї спадщини (National Lottery Heritage Fund, HLF) включно. У 2003 р. архів переїхав до нового Архівного центру у Нориджі¹. У 2017 р. отримав акредитацію національних архівів і, відповідно, потрапив до переліку найкращих архівів Сполученого Королівства.

В ЕАФА сконцентровано одне з найбільших у країні зібрань аудіо-візуальної спадщини (близько 75 тис. одиниць обліку, 148 тис. одиниць зберігання фільмів і телевізійних програм від 1896 р. до наших днів), яке переважно стосується регіону Східної Англії (Бедфордшир, Кембриджшир, Ессекс, Хартфордшир, Норфолк і Саффолк)².

Найбільшою в архіві є колекція телекомпанії Anglia Television, що належить і керується ITV plc, друга за величиною – колекція BBC (близько 1 тис. годин кінофільмів та 6,5 тис. годин відеозаписів), третя – колекція Інституту кінематографістів-аматорів (Institute of Amateur Cinematographers, IAC) (400 годин). Решта фільмів (близько 3 тис. годин) зосереджені в 700 індивідуальних колекціях окремих людей, родин, компаній та організацій.

Аудіовізуальні документи перебувають у належних умовах у сховищах із контролем температури і вологості; збереженість і доступ до документів, включно з каталогізацією, забезпечує команда архівних фахівців.

Значну кількість фільмів можна переглянути в архіві, однак не всі вони оцифровані і доступні в мережі «Інтернет».

У 1990 р. в Університеті Східної Англії було відкрито першу в світі магістерську програму з кіноархівування³. Створена у відповідь «на попит у зростаючому національному та міжнародному світі кіно на відповідний формальний курс навчання»⁴ програма поєднувала академічні курси з історії й теорії кіно з двома спеціалізованими курсами з архівної справи, що проводилися на базі Східноанглійського кіноархіву. Понад 90% учасників цієї програми працюють у Великобританії, тоді як більшість іноземних учасників – у Європі, Північній Америці та у філіях FIAF по всьому світу⁵.

⁴ Будівництво архівного центру було профінансовано Фондом лотереї спадщини, Радою округу Норфолк та Університетом Східної Англії. Його вартість склала 7,5 млн фунтів стерлінгів.

⁵ East Anglian Film Archive URL: <https://www.uea.ac.uk/library/archives-and-special-collections/east-anglian-film-archive> (дата звернення: 25.07.2021).

⁶ Програма була припинена університетом у 2021 р.

⁷ Lukow G. Education, Training and Careers in Moving Image Preservation the association of moving image archivists. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Education_Training_and_Careers_in_Movin.pdf (дата звернення: 25.07.2021).

⁸ Frick C. J. Restoration Nation: Motion Picture Archives and «American» Film Heritage. URL: <https://www.lib.utexas.edu/etd/d/2005/frickd15921/frickd15921.pdf> (дата звернення: 25.07.2020).

У 1977 р., у рамках дослідницького проекту в Манчестерському університеті відкрито **Північно-Західний кіноархів** (North West Film Archive, NWFA), який на сьогодні є частиною навчальної та інформаційної служби закладу. Завдяки постійній підтримці цього університету та понад 1,5 тис. вкладників NWFA створив колекцію із понад 50 тис. кіно- і відеодокументів⁹, що охоплюють період від середини 1890-х років і до наших днів, та походять із Великого Манчестера, Ланкашира, Чешіра, Мерсисайда і Камбрії. Тут зібрані: кінохроніка, документальні фільми, рекламні ролики, освітні й туристичні фільми, домашнє і корпоративне відео, телевізійні програми. Доповнюють колекцію фотографії, інтерв'ю та супровідна до фільмів документація, що відображають розвиток кіноіндустрії регіону.

Натепер користувачі мають можливість безкоштовно послуговуватися архівними документами в навчальних і наукових цілях. Для них є капсули (у т. ч. одна з доступом для інвалідів-візочників на 1-му поверсі Центральної бібліотеки Манчестера, де можна переглянути 1 тис. 600 кіно- і відеодокументів) або спеціальний зал (на цьому ж поверсі бібліотеки) для перегляду архівних документів у форматах DVD чи VHS. Крім того, NWFA має більш ніж 40-річний досвід надання комерційних послуг режисерам і телевізійним компаніям як у Великобританії, так і за кордоном. У віддаленому доступі можна скористатися каталогом фільмів і відео, де розміщено 7 тис. 500 найменувань, а також двома окремими каталогами BBC, в одному з яких понад 15 тис. новин, а в другому – майже 700 документальних програм¹⁰.

NWFA здійснює значну інформаційну діяльність в регіоні, організовуючи та надаючи бібліотекам, музеям і галереям фільми для виставок і показів

Архів співпрацює з національними і регіональними аудіовізуальними архівами Великої Британії; від 1994 р. є членом Міжнародної федерації кіноархівів (International Federation of Film Archives, FIAF).

Кіноархів Лінкольншира (Lincolnshire Film Archive) створено у 1986 р. для архівування кінематографічної спадщини округу із тодішнім Південним Хамберсайдом включно. Архівна колекція налічує, за різними даними, від 500 до 700 фільмів (найдавніший датується 1901 р.) і відображає майже всі аспекти життя Лінкольншира XX ст. Тут зосереджено професійні й аматорські фільми, новини на кіноплівці всіх типів (чорно-біла, кольорова, нітро й ацетатна) та форматів (35 мм,

⁹ Manchester Metropolitan University. URL: <https://www.mmu.ac.uk/north-west-film-archive> (дата звернення: 25.07.2021).

¹⁰ Manchester Metropolitan University. URL: <https://www.mmu.ac.uk/north-west-film-archive/search-the-catalogues/film-and-video-catalogue> (дата звернення: 25.07.2021).

16 мм, 9,5 мм, 8 мм)¹¹, а також супровідну до них документацію: вирізки з преси, сценарії, рецензії на місцеву кінохроніку тощо.

Відбір, перегляд та копіювання документів здійснюється на території архіву. Для цього використовуються копії документів у форматах Beta-SP, DVCAM та VHS (оригінали документів у користування не видаються, за винятком визначених виробничих компаній).

Крім того, на досить невелику кількість документів (зазвичай це особисті кадри людей, які ще живуть) поширюються певні обмеження щодо їх використання. У більшості випадків LFA або володіє авторськими правами, або може ліцензувати професійних користувачів; у виняткових випадках – спрямовує користувачів безпосередньо до власників авторських прав.

Архівні документи є основою для незліченних телевізійних програм і публічних показів, яких LFA влаштовує велику кількість у районі Лінкольнширу, в основному – для місцевих організацій.

Для презентації й доступу до аудіовізуального зібрання створено каталог, де пошук інформації здійснюється за такими параметрами: назва фільму, місце або дата виробництва¹².

Історія **Йоркширського кіноархіву** (Yorkshire Film Archive, YFA) починається з 1988 р. Утворений при Йоркському університеті Сент-Джон (але фінансово та адміністративно незалежний від нього), завдяки самовідданості архівістів, засновниці і багаторічної директорки Сью Говард (Sue Howard)¹³ архів із невеликої колекції фільмів, зібраних за допомогою місцевих громад, перетворився в провідну регіональну установу зі збереження аудіовізуальної спадщини.

У 2012 р. відбулося злиття YFA з Північно-Східним кіноархівом (North East Film Archive, NEFA)¹⁴. Натепер це – благодійна організація і компанія з обмеженою відповідальністю, в основі якої лежать багатий досвід та потужні управлінські структури, об'єднані опікунською радою.

В архівних колекціях, акумульованих у Йорку та Мідлсбро, міститься понад 70 тис. одиниць зберігання, починаючи від робіт початківців-кінематографістів і продюсерських компаній до промислових

¹¹ Lincolnshire Film Archive. URL: <http://www.lincsfilmm.co.uk> (дата звернення: 06.09.2021).

¹² Lincolnshire Film Archive. URL: <http://www.lincsfilmm.co.uk/listings/index.html> (дата звернення: 06.09.2021).

¹³ У липні 2021 р., після більш ніж 30 років керування архівом Сью Говард залишила посаду директора у зв'язку з виходом на пенсію.

¹⁴ Північно-Східний кіноархів був створений у 1998 р. при університеті Тиссайд (Teesside University), що в м. Мідлсбро (графство Північний Йоркшир, на північному сході Англії) для зберігання аудіовізуальної спадщини регіону Північно-Східної Англії (область долини р. Тіс, графства Дарем, Нортумберленд і Тайн-енд-Вір). У 2003 р. для архіву на території університету було збудовано сховище з контролем температури і вологості.

і рекламних колекцій, телевізійних новин і регіональних програм BBC та ITV Tyne Tees, створених за останні 130 років.

У серпні 2021 р. відбулася знакова для інституції подія – архів отримав грант у розмірі 33 тис. 350 фунтів стерлінгів від Archives Revealed¹⁵ для проєкту, спрямованого на удоступнення колекції Українського відеоархівного товариства¹⁶.

В один рік із Йоркширським кіноархівом був створений **Уессекський кіно- і звуковий архів** (Wessex Film and Sound Archive, WFSА)¹⁷ під егідою Hampshire Archives Trust і Ради графства Гемпшир (Hampshire County Council). За підтримки цих організацій, а також Британського інституту кінематографії (British Film Institute, BFI), WFSА перетворився у регіональний архів, який із 2019 р. підпорядковується Гемпширському бюро записів (Hampshire Record Office).

Нині в архіві сконцентровано понад 38 тис. кіно- і звукозаписів, що стосуються Гемпшира, острова Уайт, Беркшира, Оксфордшира та Бакінгемшира, і охоплюють період від 1897 р. до цього часу. Найдавнішим є звукозапис 1890 р., зроблений всесвітньо відомою сестрою милосердя і громадською діячкою Флоренс Найтінгейл (Florence Nightingale). Найранніший кінодокумент датується 1897 р. і відображає постріл торпеди з корабля Королівського військово-морського флоту в гавані¹⁸. Заслужують уваги документи, що містять військові й морські сюжети, кадри повсякденного життя в регіоні, рекламу місцевого бізнесу.

WFSА також зберігає документальні фільми місцевих телекомпаній BBC South, Meridian, TVS та Southern Television (починаючи з 1958 р.).

Серед фонодокументів, що відклалися – велика колекція записів усної історії, грамплатівки та музичні касети місцевого виробництва, а також трансляційні матеріали місцевого радіо (BBC Radio Solent, Radio Victory, Ocean Sound та Radio 210).

Переглянути фільми та послухати звукозаписи безкоштовно і без попереднього запису можна безпосередньо в архіві. WFSА підтримує

¹⁵ Archives Revealed – це партнерська програма фінансування Національним архівом (The National Archives), The Pilgrim Trust та Фондом Вольфсона (The Wolfson Foundation) проєктів, орієнтованих на удоступнення архівних колекцій.

¹⁶ Українське відеоархівне товариство засновано 1983 р. у Бредфорді під егідою Союзу Українців у Великій Британії з метою фіксування життя однієї з найбільших за чисельністю в країні українських громад. Наразі колекція містить понад 500 відеокасет у форматах VHS, Betamax (приблизно 750 год. відео).

¹⁷ British Universities Film & Video Council. URL: <http://bufvc.ac.uk/archives/index.php/collection/550> (дата звернення: 12.10.2021).

¹⁸ Wargrave Local History Society. Latest News – November 2008. The Wessex Film and Sound Archive. URL: <http://www.wargravehistory.org.uk/nov08.html> (дата звернення: 16.10.2021).

власний канал в YouTube¹⁹, де регулярно розміщує відео останніх подій і фрагменти документально-хронікальних фільмів, згруповані в тематичні підбірки. Починаючи з квітня 2020 р., у рамках онлайн-проєкту «100 днів фільму» архів оприлюднює фільми чи їх уривки на сторінках Гемпширського бюро записів у Facebook і HantsArchives у Twitter²⁰.

У 1992 р. створено **Екранний архів Південного Сходу** (Screen Archive South East, SASE)²¹ як складову Школи медіа (School of Media) Брайтонського університету (University of Brighton). Архів фінансується університетом і Радою округу Суррей (Surrey County Council).

SASE, що розміщується у 2-х приміщеннях (у Брайтоні і Чичестері), збирає, зберігає та надає доступ до аудіовізуальних документів Південного Сходу Англії (Брайтон енд Хоув, Східний Сассекс, Кент, Медвей, Суррей і Західний Сассекс) або пов'язаних із ним. Архівне зібрання охоплює понад 12 тис. 500 фільмів²² і цілісно репрезентує регіон як за хронологією (XIX–XXI ст.), так і за розмаїттям жанрів і видів зафільмованого матеріалу (кінохроніка, документальні і художні фільми, рекламний матеріал, домашні фільми, кадри з приватних колекцій).

Серед важливих напрацювань архіву, спільних з BFI, Королівським павільйоном і музеями в Брайтоні і Хоуві (the Royal Pavilion & Museums in Brighton & Hove), варто згадати колекцію документів (каталогів, фотографій і апаратури) за 1895–1914 рр., пов'язану з історією раннього кінематографа Великої Британії. Тут зберігаються особисті альбоми винахідника Вільяма Діксона (William Kennedy-Laurie Dickson), документи піонерів-кінорежисерів т. зв. «Брайтонської школи» Джорджа Альберта Сміта (George Albert Smith) і Джеймса Вільямсона (James Williamson).

SASE надає доступ до зібрання для освітнього, культурного і творчого використання науковцям, художникам, режисерам, громадським групам, музеям та організаціям державного сектора. Доступ до документів здійснюється за допомогою тематичного каталога.

Кінодокументи можна переглянути за попереднім записом у приміщенні архіву, в Історичному центрі Суррея, в рубриці «The Collection» на вебсайті SASE (тут розміщено понад 2 тис. 700 фільмів), а також на національних і міжнародних онлайн-платформах «BFI's Player» і «EUScreen».

¹⁹ Wessex Film and Sound Archive. URL: <https://www.youtube.com/user/WessexFilmArchive> (дата звернення: 16.10.2021).

²⁰ Film Archives UK. URL: <https://www.filmarchives.org.uk/life-in-lockdown-wessex-film-sound-archives-100-days-of-film/> (дата звернення: 17.10.2021).

²¹ Screen Archive South East. URL: <https://screenarchive.brighton.ac.uk/> (дата звернення: 17.10.2021).

²² Screen Archive South East. URL: <https://www.infraportal.org.uk/infrastructure/screen-archive-south-east> (дата звернення: 17.10.2021).

Від 2002 р. SASE є партнером і учасником щорічного Брайтонського кінофестивалю CINECITY – головного майданчика регіону з підтримки, просування і дослідження історії та сучасної кінокультури.

У 1993 р. відкрито **Південно-західний архів кіно і телебачення** (South West Film and Television Archive, SWFTA), який сьогодні є одним із найбільших регіональних архівів Великобританії. Архів документує життя на території від Глостерширу до островів Сіллі та відповідає за збереженість і доступ до аудіовізуальної спадщини. SWFTA є незалежною благодійною організацією і неприбутковою компанією з обмеженою відповідальністю, діяльність якої контролюється радою директорів. До штату архіву входить архівіст, який виконує функції виконавчого директора архіву, архівного техника та адміністратора. Архів підтримується командою постійних волонтерів, які мають спеціальні навички роботи з фільмом: перенесення, монтажу та виробництва.

Основу архівного зібрання складають об'єднані колекції програм телекомпаній Westward Television і TSW (Television South West) за 1961–1992 рр., усі права на які належать SWFTA. Крім того, архів опікується регіональною колекцією фільмів BBC South West (від 1961 р.), а також аматорськими і професійними колекціями кіно- і відеодокументів, що охоплюють період, починаючи від 1890-х років і до цього часу. У складі колекції відеодокументів – рекламні, документальні і науково-освітні фільми, новини різного формату (VHS Video, S-VHS Video, 8mm Video, hi-8, hi-band U-Matic, lo-band U-Matic, Beta/Beta-SP, 1-дюймове відео, 2-дюймове відео).

Архів забезпечує доступ до аудіовізуальної спадщини через виставки, кінопокази, громадські проекти, а також співпрацює з режисерами, мовниками та регіональними й національними аудіовізуальними архівами. Кіноархів здійснює свій внесок у BFI's Britain на платформі Film VOD BFIplayer²³ і тісно співпрацює з Плімутським університетом, Плімутським коледжем мистецтв і Плімутським центром мистецтв.

SWFTA наразі є частиною The Box Plymouth – нового головного музею, художньої галереї та архіву Плімута, який відкрився в 2020 р.

Медіаархів Центральної Англії (Media Archive for Central England, MACE)²⁴ – незалежна благодійна організація і компанія з обмеженою відповідальністю, зареєстрована у 1995 р., яка розміщується і підтримується університетом Лінкольна (графство Лінкольншир). Визнаний кіноархівом для 2-х регіонів Центральної Англії – Східного Мідленда та Західного Мідленда, MACE став одним із перших у Великій Британії архівів, акредитованих відповідно до Національної схеми акредитації архівів.

²³ На сьогодні через BFIplayer можна переглянути понад 800 оцифрованих кліпів з архівного зібрання.

²⁴ MACE. URL: <https://www.macearchive.org> (дата звернення: 12.11.2021).

Колекція налічує близько 75 тис. назв кіно- і відеодокументів за період із 1895 р. і до наших днів. Тут зберігаються регіональні програми ITV Central за 1956–1990 рр., багато художніх і домашніх фільмів, а також фільмів із промислової тематики, які разом формують унікальну й важливу картину життя мідлендців.

Лондонський екранний архів (London Screen Archives Network, LSA)²⁵ – це віртуальний архів: мережа з-понад 70 організацій (місцеві й районні архіви, музеї, галереї, органи державного сектора, громадські групи та національні благодійні організації) на чолі зі столичним агентством кіноіндустрії Film London, які об'єднані спільною місією – зберегти і удоступнити кіноспадщину Лондона. LSA сформована в 2006 р. і фінансується Film London, Birkbeck та Радою Музеїв, бібліотек і архівів (Museums, Libraries and Archives, MLA).

До основних завдань LSA відносяться: пошук і забезпечення збереженості аудіовізуальних колекцій Лондона; розвиток і підтримка інфраструктури регіону (включаючи навички, адвокацію і навчання); актуалізація і популяризація кіноспадщини регіону.

LSA представляє широку палітру екранної спадщини Лондона – від повнометражних фільмів до домашнього кіно. Окремо вони презентують особисті історії життя, разом – відтворюють ширші історії: зміну районів міста, моделей роботи, подорожей, торгівлі, відпочинку та управління.

На відміну від інших регіональних аудіовізуальних архівів, кіноархів LSA не має спеціального фізичного простору, однак у користувачів є багато способів знайти будь-яку колекцію в мережі. Лондонська колекція екранних досліджень (London Screen Studies Collection, LSSC) має збірку з майже 2 тис. фільмів LSA на DVD²⁶. Інформацію можна отримати через офіси Film London і, звичайно, можна переглядати фільми в каталозі, розміщеному на вебсайті LSA. Крім того, у 2009 р. LSSC заснувала канал YouTube Screen Archives²⁷ від імені LSA, де оприлюднюються архівні фільми (у т. ч. короткометражні) та кліпи, що датуються 1896 р. і до наших днів.

Тож уже наприкінці 1990-х років регіональні аудіовізуальні архіви були створені майже в усіх частинах країни. Нова ситуація актуалізува-

²⁵ London's Screen Archives. URL: <https://www.londonsscreenarchives.org.uk> (дата звернення: 12.11.2021).

²⁶ Лондонська колекція екранних досліджень, що розміщується в Школі мистецтв Біркбека, є важливим архівом рухомих зображень й інших матеріалів, що репрезентують Лондон та історію кінокультури столиці. Окрім художніх фільмів і телепрограм, колекція містить велику кількість кадрів із архівів місцевих органів влади: аматорські фільми, домашнє кіно, продукцію кінотовариств, інформаційні фільми та записи громадських подій.

²⁷ LondonsScreenArchive. URL: <https://www.youtube.com/user/londonscreenarchive> (дата звернення: 18.11.2021).

ла дискусії щодо майбутнього формату співпраці цих архівів та досить швидко досягла результату в створенні у 1987 р. Форуму кіноархівів Великої Британії (the UK Film Archive Forum, FAF) – інституційної платформи для координування дій, спрямованих на розвиток мережі британських аудіовізуальних архівів, і формування національної політики у сфері аудіовізуального архівування.

На засіданні FAF у грудні 1998 р. ішлося про необхідність сформулювати набір засад і принципів розвитку аудіовізуальних архівів, які ми сьогодні називаємо політикою у сфері аудіовізуального архівування. Результатом стала заява FAF про принципи під назвою: «Рухлива історія: на шляху до політики для архівів рухомих зображень Великої Британії» («Moving History: Towards a Policy for the UK Moving Image Archives», 2000)²⁸. До 10 принципів «як основи політики щодо державних архівів рухомих зображень у Великобританії» було віднесено: спеціалізацію діяльності аудіовізуальних архівів у межах широкого архівного співтовариства; мережеву координацію політик таких архівів; необхідність законодавчої підтримки; стандарти поповнення колекцій, забезпечення збереженості та доступу; використання цих архівів у викладанні, навчанні та дослідженнях; архівну кваліфікацію і досвід керівників архівів; фінансування і професійну етику.

У жовтні 2002 р. FAF, Звуковий архів Британської бібліотеки (The British Library Sound Archive) та Національна рада архівів (The National Council on Archives) за підтримки Ради з питань кіно (The UK Film Council, UKFC)²⁹ організували конференцію «Приховані скарби: вплив архівів рухомих зображень і звуків у XXI столітті» з метою «розглянути центральне значення рухомих зображень і звуків для спадщини та сучасної культури, необхідність адекватного фінансування архівів, які зберігають такі матеріали, і запитати, чому не вистачає цілісної інфраструктури для архівів рухомих зображень і звуків у Великій Британії»³⁰. Учасники конференції визнали, що тодішній рівень фінансування регіональних аудіовізуальних архівів не можна було порівнювати з рівнем підтримки, яку отримували регіональні офіси записів, фінансу-

²⁸ Moving History: Towards a Policy for the UK Moving Image Archives. URL: <https://www.filmarchives.org.uk/information/publications/> (дата звернення: 18.11.2021).

²⁹ Рада з питань кіно Великобританії (2000–2011) – невідомий державний орган, створений для розвитку і просування кіноіндустрії у Великій Британії, підпорядкований Державному секретарю з питань культури, ЗМІ та спорту, керований радою з 15-ти директорів. Після ліквідації Ради у березні 2011 р. більшість її функцій перейшла до Британського інституту кіно.

³⁰ Hunter Ph. Hidden Treasures: the impact of moving image and sound archives in the 21st Century. URL: <http://www.ariadne.ac.uk/issue/34/london/> (дата звернення: 18.11.2021).

вання яких само собою вважалося високим³¹. У своїй промові Джеймс Паттерсон (James Patterson), директор Медіаархіву Центральної Англії назвав фінансові імперативи головною перешкодою для розвитку аудіовізуальних архівів на всіх рівнях та наголосив на потребі розроблення національної стратегії аудіовізуального архівування як основи для розвитку і стійкості цієї сфери.

Варто зауважити, що особливі фізичні характеристики плівкового середовища, а саме його надзвичайна крихкість, що вимагає дуже дорогих і складних умов збереження та використання аудіовізуальних документів, робили випрацювання політики архівування цієї частини культурної спадщини документів предметом більш складних міркувань, порівняно з архівними паперовими документами. А втім, одним із головних результатів конференції стало узгоджене рішення про розроблення стратегії, яка б мала:

- визначити сильні та слабкі сторони сфери аудіовізуального архівування у Великій Британії;
- окреслити важливі стратегічні переваги, які можна отримати від аудіовізуального сектора;
- запропонувати зміни національних та регіональних політик і структур із метою посилити власні позиції аудіовізуальних архівів;
- інформувати державні й приватні фінансові органи про пріоритети інвестування капіталу в секторі аудіовізуальних архівів.

Першим кроком втілення цього плану стала участь FAF і Звукового архіву Британської бібліотеки в проєкті з підготовки стратегії аудіовізуального архіву (Рада з питань кіно відмовилася брати участь у цьому проєкті)³², що завершився публікацією звіту «Приховані скарби: Стратегічні рамки аудіовізуального архіву Великобританії» (Hidden

³¹ Слід відмітити, що на той час фінансування регіональних аудіовізуальних архівів визнавали як «жалюгідне», маючи на увазі загальний обсяг державного фінансування всіх регіональних архівів. Наприклад, 8 аудіовізуальних архівів в англійських регіонах разом отримали всього лише 256 тис. 308 фунтів стерлінгів в якості основного фінансування у 2003/2004 рр., тоді як річний бюджет для 1 середнього або великого окружного офісу складав близько 1 млн фунтів стерлінгів. Такий стан фінансового забезпечення був спричинений тим, що до 2000 р. регіональні архіви фінансувалися Британським інститутом кіно та регіональними радами мистецтв. Починаючи з 2000 р., національним органом, відповідальним за регіональні архіви, стала Рада з питань кіно, яка, за оцінкою FAF, самоусунулася від підтримки, захисту і стимулювання в розвитку цього архівного сектора. У результаті регіональні архіви опинилися в скрутній фінансовій ситуації, за якої деякі з них, у т. ч. Йоркширський кіноархів, стикнулися із загрозою неминучого закриття.

³² Memorandum submitted by the Film Archive Forum. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmselect/cmcmds/667/3062408.htm> (дата звернення: 18.11.2021).

Treasures: The UK Audiovisual Archive Strategic Framework, 2004)³³. Його автори запропонували для FAF 2 важливі ініціативи, спрямовані на поліпшення стану аудіовізуального архівування:

- розробити і впровадити стратегію адвокації та комунікацій для цієї галузі;
- продовжувати заохочувати розроблення навчальних програм, що відповідають потребам аудіовізуальних архівістів.

Черговий етап пов'язаний із створенням у 2004 р. групи UK Film Heritage Group під егідою Британського інституту кіно та Ради з питань кіно Великої Британії³⁴. Експертна група підготувала документ під назвою: «Спадщина рухомих образів: Національна стратегія» (Moving Image Heritage: National Strategy Paper, 2005 р.), де запропонувала інтегрований підхід, згідно з яким BFI брала на себе провідну роль і зобов'язання активно співпрацювати з регіональними аудіовізуальними архівами та відстоювати весь архівний сектор.

У розвиток цього підходу UK Film Heritage Group було запропоновано «Стратегію екранної спадщини Великобританії» (2007)³⁵, яка містила кейс національних ініціатив, спрямованих на:

- усунення дефіциту фінансування в секторі, пом'якшуючи ризик втрати ключових зразків екранної спадщини;
- реструктуризацію підтримки сектора з метою забезпечення навичок та організаційної інфраструктури, необхідних для догляду за спадщиною;
- створення критичного обсягу оцифрованих аудіовізуальних ресурсів і цифрової інфраструктури, необхідних для забезпечення якомога ширшого доступу громадськості до цієї спадщини.

Стратегія обґрунтувала нові інвестиції у BFI та регіональні аудіовізуальні архіви для досягнення цілей, які можна підсумувати таким чином:

- відродження регіонів – наділення регіональних архівів повноваженнями із надання доступу до екранної спадщини шляхом визначення ключових колекцій у регіонах з наступним додаванням їх до національного каталога, а згодом – представленням в Інтернеті оцифрованих фільмів із цих колекцій;

³³ Hidden Treasures: The UK Audiovisual Archive Strategic Framework. URL: <https://www.filmarchives.org.uk/wp-content/uploads/2013/03/HiddenTreasures.pdf> (дата звернення: 18.11.2021).

³⁴ До її складу увійшли представники регіональних і національних аудіовізуальних архівів (усі члени FAF), Ради музеїв, бібліотек та архівів, Національної ради архівів, Screen England та Департаменту культури, медіа та спорту.

³⁵ UK Film Heritage Group, R. Kelly, BFI (ed.); Strategy for UK Screen Heritage, BFI (2007). URL: <https://www.filmarchives.org.uk/wp-content/uploads/2013/10/Strategy-for-UK-Screen-Heritage-June-07.pdf> (дата звернення: 21.11.2021).

– забезпечення збереженості національної колекції – будівництво спеціалізованих сховищ для довгострокового зберігання документів та проведення консерваційних робіт;

– розвиток цифрового доступу – створення цифрової інфраструктури, необхідної для забезпечення доступу до екранної спадщини;

– освіта – усвідомлення цінності екранної спадщини через пілотні проекти в одному (або кількох) англійських регіонах у партнерстві з Департаментом освіти та навичок (Department for Education and Skills, DfES), місцевими органами освіти (Local Education Authorities, LEAs), школами і RSA, які, у свою чергу, передбачали б інтегрування окремих зразків екранної спадщини в національну навчальну програму.

Практичні результати реалізації стратегії не змусили на себе довго чекати. У 2007 р. Департамент культури, медіа та спорту (the Department for Culture, Media and Sport, DCMS) виділив 25 млн фунтів стерлінгів на її підтримку. Цю ініціативу розвинув уряд Сполученого Королівства в 2009–2011 рр., інвестувавши у сектор державних аудіовізуальних архівів понад 20 млн фунтів стерлінгів³⁶.

Повертаючись до Форуму кіноархівів Великої Британії, необхідно зазначити, що із завершенням формування архівної мережі виникла потреба в підвищенні його авторитету як дорадчого органу з питань національної політики та центру координації спільних зусиль у сфері аудіовізуального архівування. Тому 2011 р. його було реорганізовано в неурядову благодійну організацію Film Archives UK (FAUK), яка натеper включає: 11 інституційних членів (3 національні та всі регіональні аудіовізуальні архіви), 9 асоційованих членів (Національний архів BFI, Національний автомобільний музей, кінолабораторія «Cine Lab London», Британська бібліотека, Рада з кіно та відео Британських університетів, Федерація комерційних аудіовізуальних архівів (FOCAL International), Ірландський інститут кіно, Лондонський екранний архів: Національний архів Великої Британії) та 4 окремих члени (фахівці у сфері аудіовізуального архівування), які мають право брати участь у засіданнях FAUK.

Згідно зі статутом FAUK створена з метою сприяння «розвитку мистецтва для суспільного блага через створення і збереження кіноархівів», а також «просування освіти в галузі мистецтва шляхом надання публічного доступу до збережених фільмів, записів, рухомих зображень і пов'язаних із ними засобів масової інформації та подальшого їх використання через дослідження, навчання і викладання»³⁷.

³⁶ Film Archives UK. URL: <https://www.filmarchives.org.uk/about/history/> (дата звернення: 21.11.2021).

³⁷ The Articles of Association of Film Archives UK. URL: <https://www.filmarchives.org.uk/wp-content/uploads/2013/10/FA-UK-Articles-of-Association.pdf> (дата звернення: 21.11.2021).

Головним органом FAUK є Виконавчий комітет у складі: голови – Клер Уотсон (Clare Watson), директорки Медіаархіву Центральної Англії, заступника голови Метта Лі (Matthew Lee), керівника відділу кіно Імперського військового музею та скарбника Тіма Снелсона (Tim Snelson), директора Східноанглійського кіноархіву. Функції адміністратора та секретаря (<https://www.filmarchives.org.uk/join/executive/>) FAUK виконує Джейн Джарвіс (Jane Jarvis)³⁸.

Як дорадчий орган із питань національної політики у сфері аудіовізуального архівування FAUK просуває професійні інтереси сектора аудіовізуальних архівів та ділиться найкращими практиками щодо:

- оцифрування та забезпечення збереженості і розвитку аудіовізуальних ресурсів;
- каталогізації і метаданих;
- сприяння розвитку онлайн-доставки;
- авторського права і ліцензування;
- публічного доступу і оприлюднення;
- виробництва програм (наприклад, компіляції і пакети Digital Cinema);
- аудіовізуального архівування;
- архівної етики;
- досліджень і навчань, пов'язаних із цими практиками та широкою суспільною роллю аудіовізуальних архівів.

Одним із важливих пріоритетних завдань FAUK є підтримка професійних контактів та сприяння співпраці між аудіовізуальними архівами, а також іншими осередками зберігання аудіовізуальної спадщини, у т. ч. шляхом щоквартальних зустрічей, спілкування та навчальних заходів.

Підводячи підсумки, зазначимо, що у Великій Британії існує 14 визнаних державних аудіовізуальних архівів, які зберігають 4 національні (Національний архів Британського інституту кіно, Архів фільмів і відео Імперського військового музею, Національний екранний та звуковий архів Уельсу, Архів рухомих зображень Шотландської національної бібліотеки), 8 регіональних (Східноанглійський кіноархів, Північно-Західний кіноархів, Йоркширський кіноархів, Північно-Східний кіноархів, Уессекський кіно- і звуковий архів, Екранний архів Південного Сходу, Південно-західний архів кіно і телебачення, Медіаархів Центральної Англії), 1 окружну (Кіноархів Лінкольншира) та 1 міську (Лондонський екранний архів) колекцій аудіовізуальної спадщини та забезпечують до них доступ. Усі вони знаходяться в містах, є незалежними установами чи компаніями або частиною університетів і офісів, де вони розміщені.

Аудіовізуальні архіви працюють з чітко узгодженими параметрами політики збору. Національні архіви поповнюються документами націо-

³⁸ Film Archives UK. URL: <https://www.filmarchives.org.uk/join/executive/> (дата звернення: 21.11.2021).

нального (державного) значення. Регіональні архіви, зазвичай, набувають документи регіонального або місцевого рівня. Усі ці колекції по-різному складаються і фінансуються. Деякі з них розвиваються при університетах у рамках академічних дослідницьких програм, деякі – зі збору ініціатив, організованих бюро записів, а в декількох випадках визначальною стала необхідність порятунку й упорядкування архівних фондів телерадіокомпаній. З огляду на це важко, якщо не безпідставно, коментувати загальну або домінуючу модель аудіовізуальних архівів у Великій Британії. Однак, маємо підкреслити одну притаманну вказаним інституціям рису – це роль громадськості у створенні архівів, активне і постійне її залучення до багатьох аспектів аудіовізуального архівування.

Архівні зібрання, що охоплюють період 1890-х років – до сьогодні, пропонують надзвичайно багате й різноманітне відображення ландшафтів, життя, роботи, дозвілля, культури, історії та самотності Сполученого Королівства. Вони включають документи різного ступеня технічного прогресу, видів виробництва (комерційні художні фільми, аматорські й професійні художні фільми, анімація, корпоративні і рекламні фільми, документальні, навчальні фільми, сімейні домашні фільми, кінохроніку, регіональні і національні телевізійні трансляції), пізнавальних і естетичних цінностей, інформативної корисності та значного ступеня диференціації щодо можливості їх використання.

У документах, відкладених в архівних зібраннях, широко представлені теми сімейного і громадського життя, сільські ландшафти, традиційні робочі практики, промисловість, міське середовище, морська і прибережна діяльність, історії системи охорони здоров'я, добробуту й освіти, регіональні та національні вшанування і святкування.

Суттєвою ознакою і в той же час причиною різноманітності тематичних колекцій усіх без винятку аудіовізуальних архівів у Сполученому Королівстві є наявність у їх складі аматорських фільмів (із таким їх різновидом як домашнє кіно), які дають більше ніж просто візуальне фіксування конкретних людей і місць у певні моменти часу. Тому, поділяючи висновок Патриції Циммерман про те що «артефакти аматорського кіно представляють собою матеріалізацію абстракцій раси, класу, статі та нації як вони жили, так і як частину повсякденного життя»³⁹, додамо, що згадані фільми є конкретними прикладами проблем та ідеологій їх створювачів і культур, у яких вони створені.

Принагідно підкреслимо, що аматорські фільми у складі архівних зібрань засвідчують факт повсюдного (починаючи з середини 1920-х років) використання технологій домашнього кіно у Великій Британії і спростовують довгочасні суспільні уявлення про некомерційність,

³⁹ *Zimmermann P.* The Home Movie Movement: Excavations, Artifacts, Minings, in Karen Ishizuka and Patricia Zimmermann (eds.) *Mining the Home Movie*. Berkeley: University of California Press. 2008. P. 8.

непрофесійність і непотрібність цих візуальних джерел. Розвиваючи думку про значення названих колекцій, залишається лише шкодувати з дуже обмежених пропозицій щодо актуалізації цього документального сегмента аудіовізуальної спадщини, які можуть запропонувати українські архіви⁴⁰.

Щодо британських аудіовізуальних архівів, то їхні пропозиції прямо пов'язані з новими очікуваннями громадськості і цифровими технологіями, які продовжують трансформувати ландшафт авторського права в Інтернет-середовищі. Це не додає впевненості архівістам, заангажованим у проєктах з оцифрування та онлайн-доступу, які прагнуть визначеності щодо статусу кожного окремо взятого аудіовізуального документа (йдеться про належність кінематографічних творів до суспільного надбання, тих, що захищені авторським правом, та творів-сиріт). Як наслідок, масштаби і якість екранної спадщини, доступної в Інтернеті, є більш обмеженими ніж потрібно. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми для аудіовізуальних архівів є застосування підходів та інструментів оцінки ризику. Задля цього вони повинні бути впевненими у своїх знаннях та мати авторитетні джерела інформації про авторські права. Вагомою підмогою у цьому є діяльність Робочої групи з авторського права FAUK, яка займається вивченням правових питань, що мають вплив на діяльність аудіовізуальних архівів. Для цього вона веде спеціальну сторінку на вебсайті FAUK, яка слугує джерелом як загальної інформації про авторські права, так і пов'язаної з авторськими правами на рухомі зображення, надаючи посилання на організації, рекомендації щодо авторських прав та інформаційні ресурси, інструменти, публікації, приклади і звіти. Крім того, Робоча група висвітлює досвід у сфері авторського права та ліцензійної практики окремих архівів на навчальних сесіях і семінарах.

Таким чином, аудіовізуальні архіви у Великій Британії, що об'єднують національні й регіональні колекції, є важливою частиною світової аудіовізуальної спадщини; їх обсяги, роль і значення неминуче зростатимуть із розвитком аудіовізуальних технологій. Водночас безпрецедентний вплив цифровізації на сферу аудіовізуального архівування вказує на необхідність перетворень і збільшення викликів, які постають перед архівами. Це вимагає координаційної взаємодії і партнерства між аудіовізуальними архівами країни. Важлива роль у цьому відводиться неурядовій організації Film Archives UK (FAUK), що виступає інституційною платформою для координування дій, спрямованих на розвиток мережі британських аудіовізуальних архівів, і формування національної політики у сфері аудіовізуального архівування.

⁴⁰ Ця обмеженість впливає зі значного ширшої проблеми – аматорського кіно за часів радянського тоталітарного режиму.

REFERENCES

1. Frick, C. J. (2005). Restoration Nation: Motion Picture Archives and «American» Film Heritage. Retrieved from <https://repositories.lib.utexas.edu/handle/2152/1915> [in English].
2. Hidden Treasures: The UK Audiovisual Archive Strategic Framework. Retrieved from <https://www.filmarchives.org.uk/wp-content/uploads/2013/03/HiddenTreasures.pdf> [in English].
3. Hunter Ph. (2003). Hidden Treasures: the impact of moving image and sound archives in the 21st Century. Retrieved from <http://www.ariadne.ac.uk/issue/34/london/> [in English].
4. Lukow, G. (2000). Education, Training and Careers in Moving Image Preservation the association of moving image archivists. Retrieved from https://www.academia.edu/1077727/_Education_Training_and_Careers_in_Moving_Image_Preservation_ [in English].
5. Memorandum submitted by the Film Archive Forum. Retrieved from <https://publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmselect/cmcumeds/667/3062408.htm> [in English].
6. Moving History: Towards a Policy for the UK Moving Image Archives. Retrieved from <https://www.filmarchives.org.uk/information/publications/> [in English].
7. Nicholson, H. N. (2001). Regionally Specific, Globally Significant: Who's Responsible for the Regional Record? *The Moving Image*, 1(2), 152–163. [in English].
8. Strategy for UK Screen Heritage. Retrieved from <https://www.filmarchives.org.uk/wp-content/uploads/2013/10/Strategy-for-UK-Screen-Heritage-June-07.pdf> [in English].
9. The Articles of Association of Film Archives UK. Retrieved from <https://www.filmarchives.org.uk/wp-content/uploads/2013/10/FA-UK-Articles-of-Association.pdf> [in English].
10. Wargrave Local History Society. Latest News – November 2008. The Wessex Film and Sound Archive. Retrieved from <http://www.wargravehistory.org.uk/nov08.html> [in English].
11. Zimmermann, P. (2008). The Home Movie Movement: Excavations, Artifacts, Minings (pp. 1–28). In K. Ishizuka & P. Zimmermann (Ed.), *Mining the Home Movie*. Berkeley: University of California Press. [in English].

Tetiana Yemelyanova

Candidate of Historical Sciences,

First Deputy Chairman,

State Archival Service of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0204-1100>

**ARCHIVING OF AUDIOVISUAL HERITAGE IN THE GREAT
BRITAIN: HISTORICAL TRADITIONS AND MODERN PRACTICE**
(End. The Beginning of the Article – in № 1(326) for 2021)

Abstract. The aim of the article is to describe the changes in the development of audiovisual heritage archiving in the UK through the prism of forming a network

of regional audiovisual archives, outline the main directions and summarize the results of the NGO Film Archives UK (FAUK), its contribution to archiving and audio national level. **The research** methodology is based on the principles of historicism and objectivity, systemic and interdisciplinary approaches, application of a system of scientific methods: theoretical (analysis, synthesis, etc.), empirical (descriptive), comparative, retrospective, chronological and morphological analysis (audiovisual heritage in some centers of its storage). **The scientific novelty** of the study is to reveal the features of the British model of archiving audiovisual heritage at the regional level. The history of formation of a number of regional audiovisual archives in Great Britain is considered, their documentary collections are investigated. Archival initiatives aimed at providing and updating audiovisual collections are summarized. The results of the non-governmental organization Film Archives UK (FAUK) are represented, its contribution to the formation of national policy in the field of audiovisual archiving and the development of cooperation in this field at the national level. **Conclusions.** The UK's audiovisual archives, which bring together national and regional collections, are an important part of the world's audiovisual heritage; their scope, role and importance will inevitably increase with the development of digital and audiovisual technologies. The unprecedented impact of digitization on the field of audiovisual archiving points to the need for transformation and increasing challenges facing archives. This requires interaction and partnership between the country's audiovisual archives. An important role in this is played by the non-governmental organization Film Archives UK (FAUK), which is an institutional platform for coordinating actions aimed at developing the network of British audiovisual archives and shaping national policy in the field of audiovisual archiving.

Key words: Great Britain; archiving; audiovisual (screen) heritage; audiovisual collection; movie; Film Archives UK (FAUK).